

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОБ'ЄДНАННЯ У ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

У статті розглядаються основні аспекти конституційно-правового механізму реалізації права на об'єднання у громадські організації в європейських державах на прикладі Франції, Німеччини, Швеції та Великої Британії. Зокрема, досліджується історія нормативного закріплення права на об'єднання у згаданих європейських державах, еволюція цього процесу та основні проблемні аспекти реалізації права на об'єднання у громадські організації.

Ключові слова: права і свободи людини і громадянина, право на об'єднання, громадські організації, Франція, Німеччина, Швеція, Велика Британія.

Войналович М. В. Конституционно-правовой механизм реализации права на объединение в общественные организации в европейских государствах.

В статье рассматриваются основные аспекты конституционно-правового механизма реализации права на объединение в общественные организации в европейских государствах на примере Франции, Германии, Швеции и Великобритании. В частности, исследуется история нормативного закрепления права на объединение в названных европейских государствах, эволюция этого процесса и основные проблемные аспекты реализации права на объединение в общественные организации.

Ключевые слова: права и свободы человека и гражданина, право на объединение, общественные организации, Франция, Германия, Швеция, Великобритания.

Voynalovych M. V. Constitutional and legal mechanisms of enforcement of the right to assemble into public organizations in European countries.

The article discusses the main features of constitutional and legal mechanisms of the right to assemble into public organizations enforcement in the European countries (including France, Germany, Sweden and the UK). In particular, we analyzed the history of normative regulation of the right to assemble into public organizations in mentioned above European countries, the evolution of this process and the main problematic issues of the right to assemble into public organizations enforcement.

Keywords: human rights and freedoms, the right to assemble, NGO's, France, Germany, Sweden, United Kingdom.

Для здійснення порівняльного аналізу конституційно-правового механізму реалізації права на об'єднання у громадські організації було обрано правові системи Франції, Німеччини, Швеції та Великої Британії. Ці країни представляють найбільш відмінні правові традиції в межах європейського континенту. Як буде видно з подальшого дослідження, підхід до питання права на об'єднання й конкретних юридичних форм його здійснення в названих країнах також помітно відрізняється. Авжеж не слід очікувати якихось «метафізичних» відмінностей, адже, по-перше, йдеться про явища одного порядку, по-друге, всі підходи усереднюються універсальністю права на об'єднання, що визнається та конституційно гарантується в усіх названих державах, по-третє, самому праву на об'єднання і організованій громадській діяльності історично не так уже багато років: серйозні зсуви в цьому напрямку спостерігаємо лише ближче до кінця XVIII століття, а спроби поєднати лінією наступності форми громадянського суспільства сучасності та, скажімо, цехову організацію чи релігійно-церковні угруповання Середніх віків виявилися би, напевно, надуманими.

Історію права на об'єднання у громадські організації у Франції можна розпочати з наступного за Великою французькою буржуазною революцією року – 1790, коли Установчі збори (L'Assemblée Constituante) прийняли 21 серпня закон, що визнавав за громадянами право об'єднуватися й формувати вільні товариства. Однак уже в середині червня 1791 року так званім законом Ле Шапельє (La loi Le Chapelier) було заборонено будь-які об'єднання, корпорації чи асоціації працівників і майстрів одного фаху. Стаття 291 Кримінального кодексу Наполеона 1810 року встановлювала таке обмеження: «Жодне об'єднання з більше як двадцяти осіб, ціль якого в повсякденних або назначених на певні дні зустрічах для релігійних, літературних, політичних або інших занять, не може бути сформоване, окрім як за згодою уряду та за умов, які публічна влада забажає впровадити в суспільстві». Частина друга тієї же статті містила дотепне уточнення: «До

числа осіб, зазначених у цій статті, не зараховуються мешканці будинку, де об'єднання збирається» [1, с. 23]. Ця дрібна законодавча деталь варта уваги для кращого розуміння еволюції права на свободу об'єднань і його зв'язку зі свободою зібрань. Сучасні доктрина, юридичні тексти й практика схильні проводити більш-менш чітку межу між свободою (мирних) зібрань і свободою об'єднань. Хоча Загальна декларація з прав людини 1948 року (стаття 20) і Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 року (стаття 11) закріплюють обидві свободи в тих самих положеннях, тож з їхніх текстів обидві виглядають як тісно пов'язані (порівн., наприклад, зі статтями 21 і 22 Пакту про громадянські та політичні права 1966 та статтями 36–37 і 39 Конституції України, де обидва права чітко розділені концептуально й текстуально).

Давнє праворозуміння втілене в кримінальному наполеонівському кодексі проводило менш різку лінію між цими двома свободами: правова логіка виходила з того, що об'єднання (associations) створюють передовсім для того, щоби збиратися (réunir). Схожу логіку, яка тепер прив'язувала обидві свободи ще й до права на вільне висловлення поглядів спостерігаємо в статті 8 принесеної Револуцією 1848 року Конституції Другої республіки від 4 листопада 1848 року: «Громадяни мають право об'єднуватися (s'associer), збиратися (s'assembler) мирно та без зброї, звертатися з петиціями (pétitionner), висловлювати свої думки через пресу або іншим чином. Здійснення цих прав не може бути обмежене інакше як правами й свободами іншого та державною безпекою (la sécurité publique). У жодному разі преса не може бути піддана цензурі».

Стаття 291 стала ще жорсткішою у 1834 році. З початку 80-х років 19-го століття й аж до 1901 року історія правового гарантування свободи об'єднань у Франції пов'язана з прізвиськом Вальдека-Руссо (Waldeck-Rousseau) міністра внутрішніх справ, який вніс низку успішних законопроектів пов'язаних зі свободою об'єднань різного типу: синдикатів (тобто профспілок) (1884 рік), товариств взаємодопомоги (1898 рік). Нарешті саме він був автором прийнятого 1 липня 1901 року Закону стосовно договору про об'єднання (Loi relative au contrat d'association). Цей акт, зазнавши за сто тринадцять років застосування численних змін, і зараз регулює ключові аспекти створення, роботи й припинення асоціацій у Франції.

З 1939 до 1981 року в країні діяли певні особливості, тобто радше обмеження щодо діяльності іноземних асоціацій або асоціацій утворених переважно з іноземців, запроваджені декретом-законом від 12 квітня 1939 року.

Чинна Конституція П'ятої республіки 1958 року прямо не закріплює свободу асоціації, адже за права людини в ній відповідає «інкорпорована» до конституційного права Франції Декларація прав людини і громадянина 1789 року, що не містила права на свободу об'єднання. Утім шляхом історичної еволюції свобода об'єднань набула і в цій державі конституційного захисту, передовсім завдяки діяльності таких органів як Державна рада (le Conseil d'État) та Конституційна рада (le Conseil constitutionnel). Уперше право на об'єднання мало пройти у Франції юридичне випробування відразу після Другої світової війни, коли органи виконавчої влади республіки робили спроби розпустити певні угруповання, керовані колишніми колаборантами чи особами, які підозрювались у колабораціонізмі.

У більшості рішень Державна рада визнавала незаконними рішення про розпуск за відсутності відповідного законодавчого положення, що б уповноважувало виконавчі органи на такі дії. Також цим органом було визнано, що міркування публічного порядку не можуть виправдовувати такі втручання з боку органів державного управління. Однак справжньою революцією як у ширшому аспекті цілого конституційного устрою Французької Республіки, так і в плані свободи об'єднань є рішення Конституційної ради № 71-44 DC від 16 липня 1971 року. Згідно з першим пунктом преамбули Конституції 1946 року французький народ «урочисто підтвердив права та свободи людини і громадянина закріплені Декларацією прав людини і громадянина 1789 року та фундаментальними принципами, закріпленими законами Республіки (les principes fondamentaux reconnus par les lois de la République)». Суть цих «фундаментальних принципів» у Конституції 1946 року не уточнено, як і в чинній Конституції 1958 року, котра шляхом посилання у власній преамбулі інкорпоровала до конституційного права Франції не лише Декларацію прав людини і громадянина 1789 року, але й преамбулу Конституції 1946, відтак і згадані принципи.

Без зайвих роз'яснень Конституційна рада в указаному вище рішенні 1971 року зарахувала свободу об'єднань до названих принципів: «Зважаючи, що є підстави включити принцип свободи об'єднань до фундаментальних принципів визнаних законами Республіки й урочисто підтверджених преамбулою Конституції; що цей принцип становить основу загальних положень Закону від 1 липня 1901 року стосовно договорів про об'єднання; що згідно з цим принципом

об'єднання можуть вільно утворюватися і можуть оприлюднюватися за простої умови попереднього сповіщення; що, таким чином, за винятком заходів, що мають бути вжиті стосовно окремих категорій об'єднань, дійсність утворення об'єднань не може залежати від попередніх дій адміністративних органів або й навіть судових, навіть якщо вони видаватимуться недійсними або матимуть протизаконну мету» (пункт другий мотивувальної частини) [2]. Завдяки цьому рішенням Франція й до сьогодні практикує один із найліберальніших у світі підходів до свободи об'єднань, додатковою гарантією чого є участь Франції в Європейській конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року та в Пакті про громадянські та політичні права 1966 року.

З огляду на дещо пізніше утворення німецької державності (порівняно з іншими досліджуваними в цій статті країнами), а також відомі події 20-го століття в цій країні існує помітний розрив між чинним конституційним правом і тим, що мало місце до прийняття Основного закону Федеративної Республіки Німеччина (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland) від 23 травня 1949 року. Тому при розгляді цієї держави немає потреби вдаватися в історію, досить констатувати лише, що право на об'єднання захищається дев'ятою статтею Основного закону: «1) Усі німці мають право створювати об'єднання (Vereine) і товариства (Gesellschaften); 2) Забороняються об'єднання (Vereinigungen), чиї цілі або діяльність суперечать кримінальним законам або які спрямовані проти конституційного порядку або проти думки про порозуміння між народами (Gedanken der Völkerverständigung); 3) Право утворювати об'єднання (Vereinigungen) для гарантування й поліпшення умов праці й господарювання гарантується всім людям і всім професіям. Нікчемними є угоди, що намагаються обмежити це право чи зашкодити йому, а заходи, спрямовані на це, є протиправними. Заходи відповідно до статті 12а, абзаців 2 і 3 статті 35, абзацу 4 статті 87а і статті 91 не можуть бути спрямовані проти трудових спорів, що провадяться через об'єднання гарантування й поліпшення умов праці й господарювання в розумінні першого речення цього абзацу». На підставі відмінностей між першим і третім абзацами німецька доктрина розрізняє свободу об'єднань узагалі (Vereinigungsfreiheit) і свободу об'єднуватися в профспілки чи організації працедавців (Koalitionsfreiheit). Окрім чисто текстурального розташування в різних частинах статті 9, між цими свободами є ще й та різниця, що «Vereinigungsfreiheit» гарантовано лише громадянам Німеччини, тоді як «Koalitionsfreiheit» усім людям, тобто включно з іноземцями й особами без громадянства. Остання свобода не розглядається як класичне основне право, утім її концептуалізація з ширшого розуміння першої теоретично допускається. Це, звісно, не означає, що німецька конституція відмовляє іноземцям у можливості створювати об'єднання, просто вони не можуть, захищаючи її, посылатися безпосередньо на перший абзац статті 9, але мусять витлумачувати його як похідну правомочність із загальнішого права на вільний розвиток власної особистості («das Recht auf die freie Entfaltung seiner Persönlichkeit»), що першим абзацом статті 2 Основного закону гарантується всім людям [3, с. 274].

Також варто зважати на стиль формування загальної свободи об'єднань, адже в тексті є вказівка на юридичні форми, у яких таке право практично може здійснюватися: «Verein» і «Gesellschaft», замість уживаного в наступних абзацах тої самої статті узагальненого терміну «Vereinigung». Останнє використовується в кримінальному праві для позначення злочинних угруповань, наприклад, параграфи 129 «Створення злочинних угруповань» («Bildung krimineller Vereinigungen»), 129а «Створення терористичних угруповань» («Bildung terroristischer Vereinigungen») та 129b «Злочинні й терористичні об'єднання за кордоном; розширене стягнення та конфіскація» («Kriminelle und terroristische Vereinigungen im Ausland; Erweiterter Verfall und Einziehung»).

Юридична форма чи мета таких утворень (за винятками, окресленими в другому абзаці статті 9), не мають значення в цілях конституційно-правового захисту права на об'єднання, котре відтак охоплює як клуби бібліофілів, так і торгові акціонерні товариства [3, с. 274]. Для політичних партій, однак, діє lex specialis у вигляді статті 21. Що стосується установ, т.зв. «Stiftungen», то вони розглядаються як юридичне усамостійнення, де відсутній елемент персонального з'єднання, тому на них гарантії статті 9 не поширюються. Саме таке формулювання – «створювати об'єднання і товариства» – позначене тією перевагою, що з нього чітко випливає неможливість посылатися на свободу об'єднань як на обґрунтування обов'язку будь-якого об'єднання приймати всіх охочих членів, принаймні з числа громадян ФРН, але їм усім забезпечено право створити власне об'єднання й уже в ньому вирішувати, кого допустити до членства, а кого ні.

Щодо тлумачення другого абзацу статті 9 є певні варіанти. Згідно з широким і ліберальним тлумаченням у цій нормі мова не про обмеження сфери захисту зазначеним правом, а про кваліфіковане застереження в тексті конституції. Практичним наслідком такого розуміння може бути, наприклад, те, що спрямоване проти конституційного порядку об'єднання також підпадає під захист першого абзацу статті 9, доки його не заборонено. У цьому відмінність принципу дії другого абзацу статті 9 від першого абзацу статті 8 Основного закону: «Усі німці мають право без повідомлення чи дозволу збиратися мирно та без зброї», – адже в даному разі під захист потрапляють лише мирні та беззбройні зібрання, а не всі можливі зібрання німецьких громадян як такі [3, с. 277–278].

Після Основного закону другим за важливістю джерелом того, що німецька доктрина називає «публічним правом об'єднань» («öffentliches Vereinsrecht»), виступає Закон про врегулювання публічного права об'єднань (Gesetz zur Regelung des öffentlichen Vereinsrechts) від 5 серпня 1964 року, що скорочено називається «Законом про об'єднання» (Vereinsgesetz – VereinsG). Закон розвиває положення статті 9 Основного закону і регулює головним чином порядок і наслідки заборони об'єднань. Перший параграф Закону про об'єднання позначається як «Свобода об'єднань» і встановлює: «1) Створення об'єднань є вільним (свобода об'єднань); 2) Проти об'єднань, що зловживають свободою об'єднань, можуть бути вжиті заходи для гарантування публічної безпеки та порядку лише в межах цього закону». На відміну від джерел «приватного права об'єднань», Закон про об'єднання дає визначення самого поняття «об'єднання», котре значно ширше за приватно-правове розуміння й охоплює всі (за вказаними винятками) мислимі юридичні й організаційні форми здійснення конституційного права закріпленого статтею 9.

Другий розділ закону стосується порядку впровадження заборони об'єднань. Перший абзац параграфа 3 передбачає: «Об'єднання може розглядатися як заборонене (другий абзац статті 9 Основного закону), коли завдяки діям компетентних органів установлено, що цілі чи діяльність такого об'єднання порушують кримінальні закони або що воно спрямоване проти конституційного порядку чи ідеї порозуміння між народами; у розпорядженні має бути вказівка про розпуск об'єднання (заборону)». Наступні абзаци того ж параграфу визначають суб'єктів владних повноважень, компетентних впроваджувати такі заборони (Verbotsbehörde) та процедуру такого впровадження: для об'єднань, чия діяльність обмежена однією землею, – це найвища посадова особа землі або ж особа, відповідальна за правом землі в питаннях об'єднань. Якщо діяльність об'єднання виходить за межі однієї землі, компетентним суб'єктом буде федеральний міністр внутрішніх справ. Компетентній особі дозволяється обґрунтовувати заборону на діях членів об'єднання, якщо 1) має місце зв'язок з діяльністю об'єднання чи з його цілепокладанням; 2) дії мають основу в організованому формуванні спільної волі та 3) за даних обставин можна вважати, що такі дії толеруються об'єднанням (абзац п'ятий параграфа 3).

Розвиток громадських об'єднань у Швеції було привнесене з закордону як важливий практичний вияв ідеології політичного лібералізму. До цього краю хвиля дійшла порівняно пізно й перші об'єднання виникли приблизно в тридцятих роках дев'ятнадцятого століття. Переважно це були товариства за тверезістю. Ближче до середини того ж століття почали формуватися об'єднання на релігійному ґрунті, а в кінці століття – на професійному. Знову ж таки за іноземним (конкретніше – англійським) зразком у 70–80-х роках 19 століття було створено спортивні клуби [4]. Утім, як буде видно з подальшого дослідження, законодавець реагував на такий розвиток вкрай спокійно.

Свобода об'єднань («föreningsfrihet», у літературі також «свобода організацій» – «organisationsfrihet»), тобто «свобода об'єднуватися з іншими на основі загальних або індивідуальних цілей», – це п'ята з основних свобод гарантованих параграфом 1 капітулу 2 («Основоположні свободи та права») Форми правління (Regeringsform) 1974 року – ключового джерела конституційного права Королівства Швеція. Їй передують свободи 1) висловлення поглядів, 2) інформації, 3) зборів (mötesfrihet), яка відрізняється від наступної 4) свободи демонстрацій (demonstrationsfrihet). Після ж неї – свобода віросповідання. Усе це охоплюється загальним поняттям «opinionsfriheter» («свободи громадської думки»). Шведське право гарантує свободу об'єднань усім («var och en»), а не лише своїм підданим [5].

Швеція учасник Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Пакту про громадянські і політичні права 1966 року.

Велика Британія має давню традицію громадянського суспільства, але суб'єктивне право на громадські об'єднання закріпилося в законодавстві по суті лише з прийняттям Акта про права

людини (Human Rights Act) 1998 року [6, с. 378]. Слід зазначити, що хоча Об'єднане Королівство було серед активних розробників Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, а згодом – одним із важливих «клієнтів» Європейського суду з прав людини, більше як півстоліття цей міжнародний документ не був частиною національного права держави, тож одержати потрібний захист перелічених у Конвенції прав у національних судах було непростим завданням, адже обґрунтування своїх вимог треба було спирати не на сам її текст, а на близькі за змістом норми англійського права. Словом, простіше було скаржитися відразу до Страсбурга [7]. Таким чином, Акт 1998 року виконав необхідну роль імплементаційного законодавства й по суті замінив неіснуючий розділ про права людини неіснуючої (точніше «неписаної») британської конституції.

В аспекті права на об'єднання ситуація у цій державі складалася наступним чином. Британська держава та правосуддя проявляли різні підходи до різних типів об'єднань. Так політичні партії користувалися найширшими свободами й обмеження їхньої діяльності траплялися доволі зрідка. З 1940 року, коли уряд оголосив поза законом Британський союз (the British Union), політичну партію, відому до 1937 року під назвою Британський союз фашистів і націонал-соціалістів, а до 1936 – як Британський союз фашистів, в Об'єднаному Королівстві не заборонили жодну партію, що брала участь у парламентських виборах. Утім 1988 року уряд наклав заборону Шінн Фейн, а також десяти іншим організаціям, залученим до Ольстерського конфлікту, на ведення телевізійного та радіомовлення. Заборона стала предметом активної критики й 1994 року, а після згоди ІРА на перемир'я і її було знято [6, с. 412].

Натомість ставлення до професійних об'єднань тривалий час лишалося радше негативним. За фактом британське законодавство про професійні спілки (найдавніше у світі) почалося з прямої заборони таких профспілок, запровадженої так званим Актом про об'єднання (Combination Act) 1799 року, точніше Актом на запобігання незаконним об'єднанням робітників (An Act to prevent Unlawful Combinations of Workmen). Згодом його доповнено актом 1800 року. Перша стаття акту визнавала незаконними та нікчемними (illegal, null and void) «всі контракти, пакти й угоду будь-якого роду, укладені в будь-який час між будь-якими найманими виробниками й іншими особами для одержання підвищення заробітної плати для них або будь-кого з них, або між будь-яким іншим найманим виробником або робітником, або іншими задіяними у будь-якому виробництві, фасі чи бізнесі особами, або ж для зменшення чи зміни їхніх звичайних годин або часу роботи, або ж для зменшення кількості роботи (за винятком і окрім як будь-який контракт укладений чи що має бути укладений між будь-яким господарем і його найманим робітником або виробником, щодо роботи чи послуги такого найманого робітника чи виробника, із яким такий контракт може бути укладено), або для запобігання чи заважання будь-якій особі чи особам приймати на роботу будь-кого, кого він, вона чи вони вбачають за доречне прийняти на роботу, або для контролю чи будь-якого іншого впливу на будь-яку особу чи осіб, які здійснюють будь-якого роду виробничу діяльність, в управлінні ними» [8]. Законодавець не обмежився простою заборонаю й у наступних статтях того же акту, встановивши кримінальну відповідальність для осіб, визнаних винними в таких діях.

Історія британського тред-юніонізму цікава сама по собі, але для цілей цього дослідження варто врахувати наступний фундаментальний крок, яким був Акт про тред-юніони (Trade Union Act) 1871 року. Загальним наслідком його прийняття було зняття численних обмежень на діяльність тред-юніонів, насамперед пов'язаних із поширеною доктриною загального права про суперечність профспілок свободі торгівлі. Особливо вартий уваги розділ 6 Акту: «Будь-які сім або більше членів тред-юніону можуть, підписавши своїми іменами правила юніону, або іншим чином виконавши положення цього акту щодо реєстрації, зареєструвати такий тред-юніон за цим Актом при умові, що за наявності незаконності будь-якої з цілей такого тред-юніону, така реєстрація буде вважатися недійсною» [3]. Реєстрація, відтак, не була обов'язковою для здійснення права на професійне об'єднання, однак надавала охочим низку переваг, що загалом тотожні перевагам, які надає утворення юридичної особи: можливість набуття самим тред-юніоном майнових прав і обов'язків (насамперед щодо нерухомості – розділ 7), участі у цивільному обігу, а також обмеження відповідальності майном тред-юніону (розділи 11-13). Детальні правила реєстрації тред-юніонів містилися в розділі 13.

Акт 1871 року з подальшими змінами був основою британського профспілкового законодавства більше століття – до масштабної реформи трудового законодавства Великої Британії на початку 90-х років 20-го століття та прийняття 1992 року (Консолідованого) Акту про профспілки та трудові відносини (Trade Union and Labour Relations (Consolidation) Act) [9], перша

частина якого регулює діяльність професійних спілок, у тому числі всі формальні аспекти їх утворення і сертифікації. До Акту про права людини 1998 року, однак, право формувати й приєднуватися до профспілки було негативним і залежним від законодавчо наданого імунітету. Акт 1998 року визнав це право як позитивне в рамках права на свободу об'єднань за статтею 11 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [7].

Важливим був розвиток законодавчого поля: 2010 року уряд прийняв Регламент до Акту про трудові відносини (Employment Relations Act) 1999 року. Регламент проголосив поза законом складання, надання, продаж або використання чорних списків фізичними та юридичними особами. Працедавцям було заборонено відмовляти у працевлаштуванні, звільняти працівників або іншим чином ущемляти їхні права на підставах, пов'язаних із чорним списком. Так само агенціям із працевлаштування заборонено відмовляти у своїх послугах з аналогічних підстав. Утім навіть таке законодавство було об'єктом критики з боку профспілок і громадськості, адже не передбачає можливості кримінального переслідування. Із аргументацією важко не погодитися. Зазвичай жертви не знають, що їх внесено до чорного списку, а якщо й підозрюють про це, то зазвичай не мають достатніх ресурсів на розслідування. Такі ресурси є, проте, в поліції, але вона не може втрутитися, бо ведення й використання «чорних списків» не належить до кримінально каранних діянь. Криміналізація «блеклістингу» дозволила би легше виявляти такі порушення силами правоохоронних органів [7].

Указане досягнення британського права заслуговує на прискіпливе вивчення й значну увагу в ширшому контексті реалізації права на об'єднання у громадські організації. Це право, як це часто буває, може бути пов'язане зі значними ризиками для осіб, охочих ним скористатися. Так само реалізація права на вільне висловлення поглядів (стаття 10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) може викликати для висловлювача негативні наслідки, пов'язані з несприйняттям його поглядів частиною суспільства, особливо якщо ця частина має адміністративні, політичні чи економічні важелі впливу. Участь у громадських об'єднаннях створює для членів аналогічні ризики, тож порушення права на свободу об'єднань може відбуватися не «класичними» методами заборони самих об'єднань або недопущення до участі в них, а шляхом створення для членів низки негативних наслідків, часом доволі опосередкованих. Сфера трудових відносин і наведений вище приклад з британської практики дає яскравий приклад, але вбачається, що проблема значно ширша, і це можна використати як досвід для вдосконалення українського законодавства про гарантування свободи громадських об'єднань.

Найочевидніший висновок проведеного порівняльного аналізу полягає у тому, що порівнювати законодавства різних правових систем щодо того, що в Україні прийнято називати «громадськими» організаціями насправді непросте завдання. Складність дослідницької задачі прямо впливає зі складності самого вихідного поняття «громадська організація», що у свідомості громадян, які діють у межах українського правового та суспільного порядку, виступає як єдиний цілісний феномен.

Список використаних джерел:

1. Burgert J. S. Umsatzbesteuerung von Vereinen : Der Verein als Unternehmen / Julia-Susanne Burgert. – Hamburg : Diplomica, 2008. – 72 S.
2. Companies (Audit, Investigations and Community Enterprise) Act 2004 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/27/pdfs/ukpga_20040027_en.pdf.
3. Curthoys M. Governments, Labour, and the Law in Mid-Victorian Britain : The Trade Union Legislation of the 1870-s / M. Curthoys. – Oxford : Clarendon Press, 2004. – 284 p. (Oxford Historical Monographs).
4. Elfving J. Ideella föreningar: Konkurrens på lika villkor? [Електронний ресурс] / J. Elfving. – 2010. – Режим доступу : <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:327933/FULLTEXT01.pdf>.
5. Hurd N. Written Ministerial Statement on Charitable Incorporated Organisations [Електронний ресурс] / N. Hurd. – Режим доступу : http://www.parliament.uk/documents/commons-vote-office/October_2012/30-10-12/4.CABINET-OFFICE-Charitable-Incorporated-Organisation.pdf.
6. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права : в 2-х томах / К. Цвайгерт, К. Ц. Хайн Кётц ; [пер. с нем. Ю. М. Юмашева]. – М. : Международные отношения, 2000. – Т. 1. Основы – 480 с.
7. Article 11. Freedom of Assembly and Association [Електронний ресурс] // Human Rights Review. – 2012. – Режим доступу : http://www.equalityhumanrights.com/uploaded_files/humanrights/hrr_article_11.pdf.

8. Companies Act 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/pdfs/ukpga_20060046_en.pdf.

9. Décision n° 71–44 DC du 16 juillet 1971 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/acces-par-date/decisions-depuis-1959/1971/71-44-dc/decision-n-71-44-dc-du-16-juillet-1971.7217.html>.

*** Войналович Максим Вікторович – здобувач Інституту законодавства Верховної Ради України.**